

บทคัดย่อ

สภาวะที่เป็นภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถาน ในจังหวัดอุตรดิตถ์

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารและสภาพทางกายภาพของโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์ทั้งหมด 47 แห่ง พบว่ามีโบราณสถานกำลังประสบกับสภาวะที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ 1) ภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ 2) ภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม สภาวะที่เป็นปัญหาเหล่านั้นควรมีแนวทางการป้องกันเพื่อหลีกเลี่ยงการเกิดการเสื่อมสภาพหรือการเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางกายภาพของโบราณสถาน ซึ่งสามารถดำเนินการด้วยแนวทางการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานราชการส่วนกลาง หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา และชุมชนด้วยการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด การใช้มาตรการด้านการอนุรักษ์ และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบ เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคมโดยรวม

คำสำคัญ : ภัยคุกคาม / สภาพทางกายภาพ / โบราณสถาน

Abstract

Threats to Ancient Monuments in Uttaradit

This study gathered information from documentaries and then verified the condition of 47 ancient monuments in Uttaradit province. The findings were that many of the ancient monuments studied are faced with threats to their physical condition, with specific threats fall into two main categories: 1) Natural threats; 2) Human threats. Strict enforcing of the laws and protective guidelines as laid down by central government and local government agencies, as well as active conservation by private organizations, educational institutions and the community would dramatically reduce the threats to these monuments, thus leading to less deterioration and damage. In conclusion, by enforcing the law strictly, introducing and supporting conservation measures and creating a participatory atmosphere where the public are encouraged to be conscious and responsible, the ancient monuments can be protected and the cultural heritage benefits to local communities and society, as a whole, maximized.

Keyword : Threat, Physical Condition, Ancient Monument

สภาวะที่เป็นภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถาน ในจังหวัดอุตรดิตถ์

นิตา พิมพ์พิเศษ*

Nisa Pimpises

จากการดำเนินการวิจัยในเรื่องแนวทางการจัดการโบราณสถาน
ในจังหวัดอุตรดิตถ์ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารและ
ข้อมูลสภาพทางกายภาพของโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์ทั้งหมด 47
แห่ง ซึ่งแบ่งออกเป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนในพระราชกิจจานุเบกษา
แล้ว จำนวน 15 แห่ง และโบราณสถานที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนในพระราช-
กิจจานุเบกษา จำนวน 32 แห่ง¹ พบว่ามีโบราณสถานมากกว่า 30 แห่ง ที่
กำลังประสบกับสภาวะที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อลักษณะทางกายภาพ
ของโบราณสถาน ซึ่งลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานถือว่าเป็นแหล่ง
ข้อมูลสำคัญทั้งทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ และ
สถาปัตยกรรม

โบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์

“โบราณสถาน” ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน
โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก่ไข

* นักศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คณะ
โบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

¹ สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, เอกสารข้อมูล, มิถุนายน 2552.

เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 หมายถึง “อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย”²

สำหรับโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์ที่ผู้วิจัยทำการศึกษามีอยู่ทั้งหมด 4 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งโบราณคดี เมืองโบราณ ได้แก่

- 1.1 เวียงเจ้าเงาะ ตั้งอยู่ที่ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล
- 1.2 ม่อนจำศีล ตั้งอยู่ที่ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล
- 1.3 ม่อนอารักษ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล
- 1.4 เมืองลับแล ตั้งอยู่ที่อำเภอลับแล
- 1.5 บ้านบุงวังจิว ตั้งอยู่ที่บ้านบุงวังจิว ตำบลป่าเช่า อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 1.6 ปางต้นผึ้ง ตั้งอยู่ที่ตำบลปางต้นผึ้ง อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 1.7 แหล่งโบราณคดีน้ำตกวังดิน ตั้งอยู่ที่ตำบลวังดิน อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 1.8 เมืองพิชัยเก่า ตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอพิชัย

² กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 พร้อมด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์, 2544, 27-28.

- 1.9 แหล่งโบราณคดีเขabin ไตม้า ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 ตำบลนาอิน
อำเภอพิชัย
- 1.10 แหล่งโบราณคดีบ้านห้วยคา ตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง
อำเภอพิชัย
- 1.11 ภาพเขียนสีผาเขาตาพรหม ตั้งอยู่ที่บ้านถ้ำดิน ตำบล
บ่อทอง
- 1.12 ถ้ำกระดูก เขาหน้าผาตั้ง ตั้งอยู่ที่บ้านถ้ำดิน ตำบล
บ่อทอง
- 1.13 บ่อเหล็กน้ำพี้ ตั้งอยู่ที่ตำบลน้ำพี้ อำเภอทองแสนขัน
- 1.14 ริมห้วยน้ำปาด ตั้งอยู่ที่ตำบลแสนตอ อำเภอห้วยปาด
- 1.15 แหล่งโบราณคดีแก่งตาน ตั้งอยู่ที่ตำบลผาเลือด อำเภอ
ท่าปลา
- 1.16 แหล่งโบราณคดีวังแพวน ตั้งอยู่ที่ตำบลผาเลือด อำเภอ
ท่าปลา
2. ศาสนสถาน ได้แก่
- 2.1 พระแท่นศิลาอาสน์ ตั้งอยู่ที่บ้านพระแท่น หมู่ 6 ตำบล
ทุ่งยั้ง อำเภอลับแล
- 2.2 วัดมหาธาตุ หรือวัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง ตั้งอยู่ที่บ้าน
พระแท่น หมู่ 6 ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล
- 2.3 วัดพระยืน ตั้งอยู่ที่บ้านพระแท่น หมู่ 6 ตำบลทุ่งยั้ง
อำเภอลับแล
- 2.4 วัดดอนสัก ตั้งอยู่ที่บ้านนาฮี ตำบลฝายหลวง อำเภอ
ลับแล
- 2.5 วัดเจติยคีรีวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล

- 2.6 วัดดอนแก้ว ตั้งอยู่ที่หมู่ 10 บ้านนอกด่าน ตำบลแม่พูล
- 2.7 วัดฝักราก ตั้งอยู่ที่ 48 หมู่ 5 ตำบลแม่พูล อำเภอลับแล
- 2.8 วัดทองลับแล ตั้งอยู่ที่ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล
- 2.9 วัดฤๅษีสำราญ ตั้งอยู่ที่ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล
- 2.10 วัดเสาหิน ตั้งอยู่ที่ 143 ตำบลศรีพนมมาศ อำเภอลับแล
- 2.11 วัดพระฝางสว่างคบุรีมุนีนาถ ตั้งอยู่ที่บ้านฝาง หมู่ 3 ตำบลผาจุก อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 2.12 วัดกลางธรรมสาคร ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 2.13 วัดใหญ่ท่าเสา ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าเสา อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 2.14 วัดทองเหลือ ตั้งอยู่ที่หมู่ 6 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 2.15 วัดดอยแก้ว ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 ตำบลแสนตอ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 2.16 วัดท่าถนน ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 2.17 วัดวังหมู ตั้งอยู่ที่ตำบลหาดกรวด อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 2.18 ปรางค์ ตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์
- 2.19 วัดเสมา ตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์
- 2.20 วัดมหาธาตุ ตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอพิชัย
- 2.21 วัดท่าดินแดง ตั้งอยู่ที่ตำบลไร่ฮ้อย อำเภอพิชัย
- 2.22 เจดีย์ วิหารในตลาดเทศบาลเมืองพิชัย ตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอพิชัย

- 2.23 วัดบึงสัมพันธ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านหม้อ อำเภอพิชัย
- 2.24 วัดเอกา ตั้งอยู่ที่บ้านปากคลอง ตำบลคอรุม อำเภอพิชัย
- 2.25 วัดบ้านแก่งไต้ ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านแก่ง อำเภอตรอน
- 2.26 วัดหลวงปายาง ตั้งอยู่ที่ตำบลน้ำอ่าง อำเภอตรอน
- 2.27 วัดคลองยม ตั้งอยู่ที่ตำบลช่อยสูง อำเภอตรอน
3. กำแพงเมือง คูเมือง ไต้แก
- 3.1 แนวกำแพงเมืองทุ่งยั้ง ตั้งอยู่ที่ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล
- 3.2 คูปราสาท ตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอพิชัย
4. สิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ไต้แก
- 4.1 จวนผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรดิตถ์ (หลังเก่า) ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์
- 4.2 เตาเผาที่บ้านท่ากระเบื้อง ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านด่านนาขาม อำเภอเมืองอุตรดิตถ์

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพทางกายภาพของโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์ เมื่อปี พ.ศ. 2553 โดยวิธีการสัมภาษณ์ สํารวจ บันทึกข้อมูล และประเมินสภาพทางกายภาพโบราณสถานทั้ง 47 แห่ง พบว่าโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์ประสบกับสภาวะที่เป็นภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถาน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สภาวะที่เป็นภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ และ สภาวะที่เป็นภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์

ภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ

ภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติ คือ การกระทำบางอย่างที่ส่งผลให้โบราณสถานเกิดการเสื่อมสภาพ เกิดความเสียหาย หรือเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นผลมาจากธรรมชาติ ได้แก่ กาลเวลา สภาพอากาศ การเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยา วัชพืช สัตว์ หรือ อาจเกิดจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วม ลมพายุ เป็นต้น

สภาวะภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์ที่เกิดขึ้นจากปัจจัยทางธรรมชาติ ได้แก่

1. วัชพืชและจุลินทรีย์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โบราณสถานชำรุดเสียหาย กล่าวคือ เมื่อมีต้นไม้หรือวัชพืชเจริญเติบโตบนโบราณสถาน รากของพืชก็จะชอนไชไปตามร่องรอยแตกร้าวของโบราณสถาน และเมื่อพืชเจริญเติบโตและมีจำนวนมากขึ้น ก็จะเกิดแรงดัน ส่งผลให้ร่องรอยแตกร้าวมีขนาดใหญ่ และทำให้วัสดุเสื่อมสภาพ ทำให้โบราณแตกหักพังทลาย ส่วนจุลินทรีย์หรือพืชชั้นต่ำ ประเภท เห็ด รา และตะไคร้ เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการสะสมความชื้น ซึ่งความชื้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัสดุเสื่อมสภาพ และส่งผลให้โบราณสถานเกิดความเสียหาย

2. สัตว์ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้โบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์เสื่อมโทรมและชำรุดเสียหาย ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากสัตว์ขนาดเล็ก จำพวกปลวก มอด หนู นก ค้างคาว เป็นต้น ซึ่งสัตว์เหล่านี้จะทำลายโบราณสถานทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ปลวก มอด จะกัดกินวัสดุในส่วนที่เป็นไม้ของโบราณสถาน ส่วนหนูจะเจาะรูเพื่อทำรัง ทำให้โบราณสถานเกิดช่องให้น้ำไหลเข้าไปได้ ส่วนนกพิราบและค้างคาวจะเข้าไปทำรังภายในโบราณสถาน และถ่ายมูลไว้ตามโบราณสถาน ส่งผลทำให้โบราณสถาน

ภาพที่ 1 เจดีย์ก่อด้วยศิลาแลง วัดถ้ำเขี
สำราญ ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล มีวัชพืช
ขึ้นปกคลุมหนาแน่นโดยไม่มีการดูแลรักษา
ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2553

ภาพที่ 2 วิหารเก่า วัดเจดีย์ศรีวิหาร ตำบล
ฝายหลวง อำเภอลับแล มีคราบราและ
ตะไคร่เกาะอยู่รอบบริเวณผนังวิหาร
ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2553

ภาพที่ 3 อุโบสถวัดท่าดินแดง ตำบล
ไร่อ้อย อำเภอพิชัย ภายในอุโบสถเต็ม
ไปด้วยมูลนกและคราบสกปรกจำนวนมาก
ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2553

เสื่อมโทรม รวมถึงวัสดุต่างๆ เกิดการผุกร่อน และเสื่อมสภาพ

3. สภาพภูมิอากาศ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่เป็นตัวเร่งให้วัสดุต่างๆ ของโบราณสถานเกิดการสลายตัวได้เร็วขึ้นโดยเฉพาะสภาพอากาศในประเทศไทยที่มีลักษณะร้อนชื้น มีปริมาณน้ำฝนมาก มีความชื้นสูง จะส่งผลให้โบราณสถานเกิดการเสื่อมสภาพได้โดยเร็ว ซึ่งสาเหตุที่ทำให้เกิดการเสื่อมสภาพมีดังนี้

- น้ำฝนปริมาณมากๆ จะชะาะแนวอิฐหรือศิลาแลงที่เชื่อมต่อกันอยู่ ส่งผลให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานหลุดร่วงลงมาได้

- ความแตกต่างของอุณหภูมิในบางพื้นที่ ซึ่งกลางวันอากาศร้อน กลางคืนอากาศเย็น ทำให้เกิดการขยายตัวและหดตัวของวัสดุเป็นเหตุให้ช่วยเร่งการเสื่อมสภาพของโบราณสถานได้

- ความร้อน แสงแดด ทำให้วัสดุที่ประกอบเป็นโบราณสถานขยายตัวและเกิดการแตกร้าวได้

- ความชื้น โบราณสถานที่ดูดซึมความชื้นไว้ทั้งจากอากาศและจากพื้นดิน เมื่อเกิดการระเหยขึ้นที่ผิววัสดุของโบราณสถานนั้นๆ จะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็ว³

³ สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, การดูแลรักษาโบราณสถาน, เอกสารออนไลน์จาก www.archae.go.th/Article, 7 เมษายน 2555.

ภาพที่ 4 ร่องรอยข้าวและคราบน้ำฝน บริเวณภาพจิตรกรรมบนผนังวิหารวัดทองลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล
 ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2553

ภาพที่ 5 อุโบสถวัดดอยแก้ว ตำบลแสนตอ
 อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ ปรากฏร่องรอยแตก
 ข้าวและความเสื่อมโทรมของโบราณสถาน
 ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2553

ภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์

ภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ คือ การกระทำบางอย่างที่ส่งผลให้โบราณสถานเกิดการเสื่อมสภาพ เกิดความเสียหาย หรือเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งตั้งใจและรู้เท่าไม่ถึงการณ์

การกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลให้โบราณสถานเสื่อมสภาพทางตรง เช่น การลักลอบขุดเจาะ การรื้อถอน การทำลาย การโยกย้าย การลักขโมย การเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางศิลปกรรม เป็นต้น การกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลให้โบราณสถานเสื่อมสภาพทางอ้อม เช่น การพัฒนาบ้านเมือง การก่อสร้างอาคารหรือร้านค้าประชิดรุกล้ำเขตโบราณสถาน ส่งผลให้ทำลายคุณค่าและทัศนียภาพความงามของโบราณสถาน รวมถึงการก่อสร้างอาคารยังทำให้เกิดแรงสั่นสะเทือนและมลพิษที่สามารถส่งผลต่อการเสื่อมสภาพของโบราณสถานได้ นอกจากนี้ความเสื่อมสภาพของโบราณสถาน อาจเกิดจากการขาดกำลังเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรในการดูแลรักษาโบราณสถานอย่างทั่วถึง และการขาดจิตสำนึกในการดูแลรักษาโบราณสถานของประชาชน

สภาวะภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ แบ่งออกเป็น

1. สภาวะภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ทางตรง ได้แก่

- การรื้อถอน ถือเป็นการทำลายโบราณสถานขั้นรุนแรง ซึ่งในปัจจุบันวัดบางแห่งมักจะทำกรรณการรื้อถอนทำลายโบราณสถานภายในวัด โดยให้เหตุผลว่าอุปสถเก่าหรือวิหารเก่านั้น คับแคบ เสื่อมโทรมเกินไป รวมถึง

สิ่งก่อสร้างโบราณบางอย่างทางวัดไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว เจ้าอาวาสจึงสั่งให้ทุบทำลายโบราณสถาน เพื่อปรับปรุงและบูรณะวัดให้ใหญ่โตมีความทันสมัยเหมือนกับวัดอื่นๆ โดยไม่ปรึกษากับทางสำนักศิลปากรก่อน ตัวอย่างเช่น วัดทองเหลือ ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ เดิมภายในวัดมีบ่อน้ำโบราณ ก่อด้วยศิลาแลง แต่ปัจจุบันได้มีการรื้อทำลายไปแล้ว

- การสร้างใหม่ เป็นอีกกรณีหนึ่งที่เป็นการทำลายโบราณสถานโดยตรง ซึ่งในจังหวัดอุตรดิตถ์เอง พบว่าวัดบางแห่งมีการสร้างอุโบสถใหม่ ทับอุโบสถเก่า ทำให้ปัจจุบันไม่เห็นโบราณสถานรูปแบบเดิม

- การลักลอบขุดโบราณสถานเพื่อค้นหาโบราณวัตถุ เป็นการทำลายโบราณสถานโดยตรงเช่นกัน ในกรณีการลักลอบขุดนั้น เกิดขึ้นได้กับทั้งโบราณสถานที่เป็นศาสนสถานและแหล่งโบราณคดี ซึ่งจะเป็นเหตุให้โบราณสถานถูกรบกวน รวมถึงเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพทางกายภาพ

ภาพที่ 6 อุโบสถใหม่ที่สร้างทับอุโบสถเดิมวัดบ้านแก่งไต้ ตำบลบ้านแก่ง อำเภอตรอน

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2553

2. สภาวะภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ทางอ้อม ได้แก่

- การทำเกษตรกรรม หรือการทำไร่ไถนา เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้โบราณสถานถูกรบกวน กล่าวคือการทำเกษตรกรรมไถคราดพรวนดินในพื้นที่ทำการเกษตรของตนั้น บางแห่งอาจเป็นแหล่งโบราณคดีหรือสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีเศษภาชนะดินเผาหรือโบราณวัตถุชนิดอื่นๆ รวมอยู่ด้วย ซึ่งการปรับไถพื้นที่หรือการขุดปรับเนินดินอาจทำให้โบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่อยู่ใต้ดินถูกทำลายได้ ตัวอย่างเช่น แหล่งโบราณคดีเวียงเจ้าเงาะ ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล มีลักษณะเป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำคันดิน พื้นที่ภายในตัวเมืองโบราณมีประชาชนเข้ามาทำไร่ และมีการไถพรวนพื้นที่เพื่อทำการเกษตร บริเวณที่มีการไถพรวนนั้น พบเศษภาชนะดินเผาปะปนอยู่บนผิวดินด้วย

- การปลูกสร้างสิ่งอื่นในพื้นที่ หรือการตัดถนน ส่งผลให้โบราณสถานหรือโบราณวัตถุที่อยู่ใต้ดินต้องถูกไถเกรดและถูกทำลายไป ตัวอย่างเช่น แหล่งโบราณคดีม่อนอาร์ักษ์ ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล มีการปรับพื้นที่เพื่อจัดสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่บนยอดเขาที่ตั้งสำนักสงฆ์ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นบริเวณที่พบโบราณวัตถุมากมาย อาทิเช่น ขวานหิน ขวานสำริด เครื่องมือหิน ลูกบดหิน จักรหิน กำไลหินและเศษภาชนะดินเผา ในกรณีที่มีการตัดถนนนั้น การไถเกรดพื้นที่สามารถทำลายโบราณสถานที่อยู่ใต้ดินได้ ส่วนถนนที่อยู่ใกล้โบราณสถานมากเกินไป การสัญจรของยานพาหนะชนิดต่างๆ อาจทำให้โบราณสถานเกิดการสั่นสะเทือนเป็นเหตุให้โบราณสถานพังทลายลงได้

- การซ่อมแซมที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยวัดหรือกลุ่มผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งไม่ได้ผ่านการควบคุมหรือรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

หรือผู้เชี่ยวชาญของกรมศิลปากร ทำให้โบราณสถานนั้นๆ สูญเสียสภาพดั้งเดิมหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบเดิม นับว่าเป็นการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะ และสถาปัตยกรรม

- การใช้โบราณสถานอย่างไม่เหมาะสม เป็นปัจจัยที่ทำให้โบราณสถานเสื่อมสภาพได้เช่นเดียวกัน จากการสำรวจโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิตถ์ของผู้วิจัย พบว่ามีโบราณสถานหลายแห่งที่ถูกใช้ประโยชน์อย่างไม่เหมาะสม คือ มีการใช้อุโบสถเก่าหรือวิหารเก่าเป็นสถานที่เก็บของที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว

- การทิ้งร้างและไม่ดูแลรักษา จากการลงพื้นที่สำรวจโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิตถ์พบว่า โบราณสถานหลายแห่งถูกทิ้งร้าง ไม่ได้ใช้ประโยชน์และไม่ได้รับการดูแลรักษา ซึ่งสาเหตุสำคัญเกิดจากการขาดกำลังเจ้าหน้าที่บุคลากรหรืออาสาสมัครในการดูแลรักษาโบราณสถานเหล่านั้น รวมถึงหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบและคนในพื้นที่เพิกเฉยและละเลยที่จะดูแลรักษาโบราณสถานให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม

ภาพที่ 7 สภาพภายในวิหารเก่าวัดเจดีย์คีรีวิหาร ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล ถูกใช้เป็นสถานที่เก็บของที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์

ภาพถ่ายเมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2553

แนวทางการป้องกันสภาวะที่เป็นภัยคุกคามทางกายภาพต่อโบราณสถาน

จากการลงพื้นที่สำรวจโบราณสถานในจังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่าโบราณสถานหลายแห่งกำลังประสบกับสภาวะที่เป็นภัยคุกคามต่อสภาพทางกายภาพของโบราณสถาน ไม่ว่าจะเป็นภัยคุกคามที่เกิดจากธรรมชาติหรือภัยคุกคามที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อโบราณสถานเกิดการเสื่อมสภาพได้ง่าย สภาวะที่เป็นปัญหาเหล่านั้นควรมีแนวทางการป้องกันเพื่อหลีกเลี่ยงการเกิดการเสื่อมสภาพหรือการเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางกายภาพของโบราณสถาน สามารถดำเนินการด้วยแนวทางการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานราชการส่วนกลาง หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา และชุมชน เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสังคมโดยรวม

การดำเนินการเพื่อป้องกันสภาวะที่เป็นภัยคุกคามทางกายภาพต่อโบราณสถาน สามารถทำได้ด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

1. บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด

การบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดโดยหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อดูแลรักษาโบราณสถานนั้นปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 หมวดที่ 1 ซึ่งประกอบด้วยมาตรา 7 ทวิ ห้ามมิให้ผู้ใดปลูกสร้างอาคารภายในเขตของโบราณสถาน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี มาตรา 9 โบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว และเป็นโบราณ

สถานที่ที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายชำรุด หักพังหรือเสียหายไม่ว่าด้วยประการใดๆ ให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองโบราณสถานนั้นแจ้งการชำรุดหักพังหรือเสียหายเป็นหนังสือไปยังอธิบดีภายในสามสิบวัน มาตรา 10 ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง รื้อถอน ต่อเติม ทำลาย เคลื่อนย้ายโบราณสถานหรือส่วนต่างๆ ของโบราณสถาน หรือขุดค้นสิ่งใดๆ หรือปลูกสร้างอาคารภายในบริเวณโบราณสถาน เว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดี มาตรา 10 ทวิ พนักงานเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจเข้าไปในโบราณสถานเพื่อตรวจดูว่าได้มีการซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง รื้อถอน ต่อเติม ทำลาย เคลื่อนย้ายโบราณสถานหรือส่วนต่างๆ ของโบราณสถาน หรือมีการขุดค้นสิ่งใดๆ หรือปลูกสร้างอาคารภายในบริเวณโบราณสถานหรือไม่ มาตรา 11 โบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วนั้น แม้ว่าจะเป็โบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้อธิบดีมีอำนาจสั่งให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือบุคคลใดๆ ทำการซ่อมแซมหรือกระทำด้วยประการใดๆ อันเป็นการบูรณะหรือรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมได้ มาตรา 13 เพื่อประโยชน์ในการรักษาสภาพ ความปลอดภัยความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้ผู้เข้าชมปฏิบัติในระหว่างเข้าชมได้⁴

⁴ กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 พร้อมด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง, 33-36.

ในส่วนของบทกำหนดโทษที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน ปรากฏอยู่ในหมวดที่ 5 ประกอบด้วย มาตรา 32 ผู้ใดบุกรุกโบราณสถาน หรือทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ซึ่งโบราณสถาน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินเจ็ดแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ถ้าการกระทำความผิดตามวรรคหนึ่งเป็นการกระทำต่อโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 34 ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา 9 มาตรา 12 มาตรา 13 วรรคสอง มาตรา 14 ทวิ มาตรา 16 มาตรา 17 หรือมาตรา 20 หรือไม่ปฏิบัติตามกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 13 หรือมาตรา 27 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 35 ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 10 หรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนดไว้ในหนังสืออนุญาตตามมาตรา 10 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินสามแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ⁵

นอกจากนี้ควรใช้มาตรการควบคุมดูแลโบราณสถานด้วยข้อบังคับตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2539)⁶ ได้แก่ ไม่เคลื่อนย้ายสิ่งต่างๆ ภายในโบราณสถาน, ไม่ขีด เขียน หรือทำให้ปรากฏด้วยประการใดๆ ซึ่งข้อความ ภาพ หรือรูปรอยใดๆ ลงบนโบราณสถาน, ไม่นำอาวุธ วัตถุระเบิด วัตถุเชื้อเพลิง หรือสารเคมีอันจะก่อให้เกิดอันตรายเข้าไปในโบราณสถาน, ไม่ปีนป่ายโบราณสถานหรือกระทำการใดๆ อันอาจเป็นเหตุให้เกิดความชำรุด

⁵ เรื่องเดียวกัน, 44-45.

⁶ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 มาตรา 13 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535

เสียหาย หรือก่อให้เกิดความสกรปรกและไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยแก่โบราณสถาน, ไม่เทหรือถ่ายทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลลง ณ ที่ใดๆ ภายในโบราณสถานนอกจากที่ซึ่งจัดไว้, ไม่กระทำการใดๆ ภายในเขตโบราณสถานอันเป็นที่น่ารังเกียจหรือเป็นที่เสื่อมเสียต่อศีลธรรมอันดี หรือลบลู่ดูหมิ่นศาสนาและวัฒนธรรม หรือก่อความรำคาญแก่ผู้เข้าชมอื่นๆ โดยกำหนดโทษในการฝ่าฝืนตามมาตรา 34 ให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือนหรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ⁷

2. ใช้มาตรการด้านการอนุรักษ์

ตามระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 ได้ให้คำนิยามของการอนุรักษ์ไว้ว่า การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะ ซึ่งจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์โบราณสถานคือการใช้ประโยชน์ และการรักษาโบราณสถานไว้ ณ บริเวณที่ค้นพบอย่างยั่งยืนและเหมาะสม การเคลื่อนย้ายโบราณสถาน หรือชิ้นส่วนของโบราณสถานไปยังที่ตั้งใหม่ ถือเป็นการฝ่าฝืนหลักการอนุรักษ์โบราณสถาน

การอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นกระบวนการใหญ่ในการจัดการโบราณสถานเพื่อให้คงอยู่และเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งการลงมือปฏิบัติในการอนุรักษ์ซ่อมแซมโบราณสถาน มีหลายระดับขั้นตามสภาพความเสียหายและตามวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ ได้แก่⁸

⁷ เรื่องเดียวกัน, 33-36.

⁸ กรมศิลปากร, ร่างมาตรฐานและแนวปฏิบัติของกรมศิลปากรในการดำเนินการโบราณสถาน โบราณคดี และการพิพิธภัณฑ, 2535, 110-131.

การป้องกัน (Protection) คือ การใช้มาตรการต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดผลในการปกป้องหรือคุ้มครองสภาพทางกายภาพของสถานที่ให้พ้นจากการเสื่อมสภาพผุพัง การสูญหาย หรือการถูกทำอันตราย เช่น จากภาวะอากาศหรือภัยธรรมชาติ สัตว์ หรือมนุษย์

การเสริมสร้างความมั่นคง หรือการอนุรักษ์ทางวิทยาศาสตร์ (Stabilization) คือ การใช้มาตรการต่างๆ ที่เหมาะสมเพื่อให้สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มีความสามารถทนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศได้สืบต่อไป หรือเป็นการทำให้โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่ไม่แข็งแรงปลอดภัย หรือที่มีการเสื่อมสภาพให้มีความมั่นคงขึ้นโดยไม่เปลี่ยนแปลงรูปทรงหรือเพิ่มเติม

การสงวนรักษา (Preservation) คือ การใช้มาตรการต่างๆ ที่เหมาะสม เพื่อที่จะดำรงไว้ซึ่งรูปทรงของอาคาร บุรณภาพ (Integrity) และวัสดุก่อสร้าง รวมถึงลักษณะและชนิดของพันธุ์ไม้ตกแต่งเดิมบนที่ตั้ง ให้คงอยู่ตามที่ปรากฏในปัจจุบันสืบไป

การบูรณะ (Restoration) คือ การทำให้รูปทรงหรือรายละเอียดต่างๆ ของสถานที่นั้นปรากฏให้เห็นเช่นที่เคยเป็นในอดีต อาจเป็นการเอาส่วนต่อเติมที่สร้างขึ้นภายหลังออก หรือเป็นการเสริมทดแทนส่วนดั้งเดิมที่ขาดหายไป

นอกจากนี้ยังมีมาตรการด้านการอนุรักษ์ปรากฏอยู่ในส่วนของหมวดที่ 5 ของร่างกฎบัตรอิโคโมสไทยว่าด้วยการอนุรักษ์และบริหารจัดการโบราณสถานและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้^๑

^๑ ร่างกฎบัตรอิโคโมสไทยว่าด้วยการอนุรักษ์และบริหารจัดการโบราณสถานและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง 15/09/2550, เอกสารออนไลน์จาก www.icomosthai.org.

- การกระทำใดๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพต่อโบราณสถาน และมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง ต้องทำหลักฐานแสดงไว้ให้ปรากฏ เช่น บันทึกเป็นเอกสาร รูปถ่าย เขียนแบบ หุ่นจำลอง ฯลฯ

- โบราณสถาน โบราณวัตถุ จิตรกรรม ประติมากรรม ที่มีคุณค่า ความสำคัญยอดเยี่ยม และหาได้ยากต้องดำเนินการอนุรักษ์โดยไม่มี การแก้ไข เพื่อรักษาคุณค่าและความเป็นของแท้ไว้ ได้แก่ รูปแบบ วัสดุ ฝีมือช่าง และสภาพโดยรวม ดังนั้นควรจะเลือกอนุรักษ์ด้วยวิธีป้องกันการเสื่อมสภาพ วิธีการสงวนรักษา วิธีการเสริมความมั่นคงแข็งแรงเท่านั้น

- โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มี การแก้ไข เปลี่ยนแปลงลักษณะ สี และทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

- การบำรุงรักษาอย่างสม่ำเสมอและการใช้สอยอย่างต่อเนื่องคือ การอนุรักษ์ชั้นพื้นฐานของมรดกวัฒนธรรมที่ดีที่สุด

- โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์โดยมีการแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่าได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลา นานเท่าไร การอนุรักษ์ใหม่ที่จะทำนี้ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุดเป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องทำเป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขจะด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้

- ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานที่ยังไม่มีการคุกคาม จะต้องไม่ทำลายหลักฐานมากไปกว่าความจำเป็นเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายทางวิชาการควรเหลือส่วนที่ไม่มีการรบกวนไว้เพื่อการวิจัย

ต่อไปในอนาคต การขุดค้นอย่างเต็มพื้นที่ควรดำเนินการตามแผนงานที่ผ่านการไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน ภายหลังจากประเมินความสำคัญของแหล่งเป็นอย่างดีแล้ว

- โบราณสถานที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่อย่างต่อเนื่อง อาจจะทำให้การอนุรักษ์โดยการเสริมสร้าง หรือต่อเติมสิ่งที่จำเป็นขึ้นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสมในการใช้งาน ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องสร้างให้เหมือนของเดิมทีเดียว แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นใหม่นั้นจะต้องกลมกลืน และไม่ทำลายโบราณสถานนั้นให้ด้อยค่าลงไป

- การอนุรักษ์โบราณสถานโดยวิธีการปฏิสังขรณ์เพื่อประโยชน์ในการอธิบายสื่อความหมายนั้น ควรเป็นไปตามข้อมูลหลักฐานที่ผ่านศึกษาวิเคราะห์ตีความอย่างมีเหตุผล และเป็นที่ยอมรับ โดยให้คำนึงถึงการที่จะสามารถปรับเปลี่ยน แก้ไขได้ในอนาคต ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงการรบกวนหลักฐานดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ ไม่ควรก่อสร้างทับลงบนซากโบราณเลยทันที และควรให้สังเกตได้ถึงความแตกต่างจากซากเดิม

3. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบ

หน่วยงานราชการส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมสนับสนุน และเสนอแนะให้ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อให้เกิดจิตสำนึก และเกิดความรับผิดชอบต่อทรัพยากรทางวัฒนธรรมในชุมชน อาจมีการสนับสนุนให้มีอาสาสมัครท้องถิ่น หรือเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และดูแลรักษาโบราณสถานในระดับต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ในปัจจุบันกรมศิลปากร มีการจัดตั้งเครือข่ายอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อสมศ.) โดย

ให้ชาวบ้านในท้องถิ่นที่สมัครใจ เข้ารับการอบรมในโครงการอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม ชาวบ้านสามารถทำหน้าที่ช่วยดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุในพื้นที่เพื่อป้องกันการขำรดหักพัง หรือสูญหาย และสามารถปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรในการสำรวจทางวิชาการหรือการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานได้

กระบวนการมีส่วนร่วม ในส่วนของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ต้องมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานกับชุมชนท้องถิ่น เข้าใจในหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งจะเคารพในวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น ในส่วนของชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ต้องมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน และพร้อมที่จะเข้าร่วมในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา เมื่อทุกฝ่ายมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาแล้ว เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ควรสร้างความไว้วางใจให้กับชุมชนท้องถิ่น สามารถทำได้โดยการให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานในท้องถิ่นอย่างถูกต้องและโปร่งใส เพื่อแสดงออกถึงความตั้งใจที่จะเข้ามาทำงานร่วมกับคนในชุมชนท้องถิ่น

สิ่งสำคัญในการที่จะเริ่มอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรในท้องถิ่นร่วมกันนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งต้องเป็นไปตามความต้องการและยอมรับร่วมกันได้ของทุกฝ่าย ควรมีการประชุม ปรึกษากันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและหัวหน้าชุมชน รวมถึงรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย เมื่อทุกฝ่ายมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานร่วมกันแล้ว จึงดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานต่อไปได้ ดังนี้

- กิจกรรมส่งเสริมความรู้และการศึกษา เช่น การจัดบรรยายความรู้ จัดนิทรรศการเคลื่อนที่ในท้องถิ่น จัดการสัมมนาทางวิชาการ โดยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ ในเรื่องของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิธีการอนุรักษ์ดูแลรักษาโบราณสถาน การจัดทำค่ายเยาวชนในรูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง อันจะนำไปสู่การพัฒนาบุคลากร เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนัก และปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

- กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ซึ่งตามที่พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดให้ท้องถิ่นมีหน้าที่ในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง กรมศิลปากรจึงได้ถ่ายโอนภารกิจบางอย่างให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะการดูแลโบราณสถานระดับท้องถิ่น ได้แก่ การรักษาความสะอาดโบราณสถาน หรือการป้องกันความเสียหายแก่โบราณสถาน เช่น การถาง กำจัดและควบคุมวัชพืชที่ติดกับโบราณสถาน และบริเวณโดยรอบ การกำจัดสิ่งกีดขวางบริเวณโบราณสถาน และการปกป้องคุ้มครอง รักษาความปลอดภัยโบราณสถานอย่างต่อเนื่อง เช่น การดูแลรักษาโบราณสถานโดยการจัดเวรยาม การสำรวจสภาพปัญหาโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมของโบราณสถาน การเสริมความมั่นคงให้กับโบราณสถานเบื้องต้น

ในการดำเนินการเพื่อป้องกันสภาวะที่เป็นภัยคุกคามทางกายภาพต่อโบราณสถาน ควรเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทมากขึ้น อันจะนำไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ และภาคส่วนต่างๆ ควรมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ ในการให้คำปรึกษา แนะนำ กำกับดูแลและให้ความ

ช่วยเหลือตามโอกาส รวมถึงควรมีการดำเนินการติดตามและประเมินผล
อย่างต่อเนื่องตามระยะเวลาที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและ
แหล่งโบราณคดี, 2533.

_____. พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและ
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราช
บัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ พิพิธภัณฑ-
สถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 พร้อมด้วยกฎหมายที่
เกี่ยวข้อง. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมพันธ์, 2544.

_____. ร่างมาตรฐานและแนวปฏิบัติของกรมศิลปากรในการ
ดำเนินการโบราณสถาน โบราณคดี และการพิพิธภัณฑ, 2535.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. มาตรฐานการดูแล
โบราณสถาน, 2549.

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
ทางด้ายกายภาพประเภทโบราณสถาน. เสนอการท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย, 2532.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. การดูแลรักษาโบราณ-
สถาน. เอกสารออนไลน์จาก www.archae.go.th/Article, 7 เมษายน
2555.

สำนักศิลปากร 11 อุบลราชธานี. ร่วมด้วยช่วยกัน การจัดการมรดกศิลป-
วัฒนธรรม ตำบลเจียด อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2554.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. เอกสารข้อมูล, มิถุนายน 2552.

อิโคโมสไทย. ร่างกฎบัตรอิโคโมสไทยว่าด้วยการอนุรักษ์และบริหารจัดการ
โบราณสถานและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง 15/09/2550, เอกสาร
ออนไลน์จาก www.icomosthai.org.